

Požigalec.

Gledališka igra v dveh dejanjih. Spisala Roža Kosár.

Osebe:

Oče Penè, posestnik.		Tone Progar, posestnik na
Mati Penè, njegova žena.		Dolenjskem.
Poldek, }		Sodnik.
Milček, }		Bužga, }
Zora, }		Jernejec, }
		Penètova soseda.

Prvo dejanje.

Prvi prizor.

(Soba v Penètovi hiši.) Polde, Milček, Zora.

Milček. Kaj boš ti, kadar boš tako velik kakor ata?

Polde. Najprej strežnik pri maši, nato pa cerkvenik in potem župnik. Ali tudi ti tako?

Milček. Jaz pa že ne, predolgo bi moral čakati. Vidiš, naš mežnar je že tako star, pa še sedaj ni župnik.

Polde. Cerkenik se reče in ne mežnar, so ata rekli. Naš cerkenik se gotovo ni tako pridno učil, kakor se bom jaz, zato mora pa še čakati. Kaj pa boš ti, ko dorasteš?

Milček. Jaz bom mesar, vsaki dan bom klobase delal in vse sam pojedel. Kaj boš pa ti, Zora?

Zora. Pri mami bom ostala vedno.

Polde. Sedaj se pa igraymo, mama so dovolili.

Milček. Da, da. Ali hočemo slepe miši loviti?

Zora. Igraymo danes raje z mojo punčko.

Polde. Punce niso igrača za dečke. Raje kaj družega.

Milček. Da, kaj družega. Jaz prinesem svoje konje, ki jih imam od sv. Miklavža, vsi so še živi, parkelj tudi.

Polde. Igraymo raje vojsko. Jaz bom naš cesar, Milček francoski in ti Zora pa turški.

Zora. Že zopet vojska! Zakaj pa moram jaz vedno biti Turek? Naj bom jedenkrat naš cesar ali pa francoski.

Polde. Kaj pa misliš! Naš cesar ni tako majhen, on je velik kakor jaz, tudi francoski cesar je velik. Le turški je majhen kakor ti. Ti seveda tega še ne veš, ker si še tako majhna. Vzemimo vsak svojo sabljo in vojskujmo se tiho, da mame ne vznemirimo, ki so vedno bolni. (Sleherni vzame ravnilo za orožje in prične se boj. Turek je kmalu zadet in začne glasno jokati. Nato pride mati.)

Drugi prizor.

Prejšnji, mati.

Mati. (Sede na stol in težko sope.) Zora, zakaj jokaš?

Zora. Polde in Milček sta me udarila tako hudo.

Mati. (Težko govori.) Otroci dragi, nikar se ne kregajte; srce me boli, ako vidim da si niste prijatelji.

Polde. Mama draga, saj smo prijatelji, to je bila le igra. Vojskovali smo se. Zora je bila Turek in tega se mora pobiti, ker ni naše vere. Kaj ne, mama, naš cesar in francoski bosta toliko časa preganjala Turka, da ga ugonobita; potem bo pa še naš cesar francoskega premagal tako, da bo on sam gospodar vsega sveta.

Mati. Igrajte raje druge igre, kjer ni hrupa in pretepa. Otroci ljubi, jaz sem zelo bolna, kmalu vas bom morala zapustiti; le zapomnite si, kako je bilo, ko ste še imeli svojo mater, kmalu boste imeli drugo mamo, ki vas znabiti ne bode tako ljubila, kakor jaz.

Polde. (*Jokaje.*) Ne, mama, ne, tega ne storite! Mi nočemo druge mame!

Milček. Saj boste zopet zdravi. Sleherni dan molimo za Vas.

Zora. Vi ste naša mama in morate naša ostati!

Mati. Kakor Bog hoče, pripravljeni moramo biti na vse.

Polde. Mama, sedaj bom začel v šolo hoditi in tako pridno se hočem učiti, da bom prav kmalu župnik, a potem bom vedno maševal le za Vas.

Milček. Jaz pa hočem biti zdravnik. Vam bom vedno zapisoval le sladka zdravila, da boste prej zdravi.

Zora. Jaz pa ostanem vedno pri Vas, da nas ne boste mogli zapustiti.

Mati. Dragi moji, kako rada bi ostala! Sedaj pa idite v svojo sobo, molite in pojdite spat. (*Otroci odidejo.*) Gospod, kakor Ti hočeš, Tvoja volja naj se zgodi!

Drugo dejanje.

Prvi prizor.

Soseda Bužga in Jernejec.

Bužga. Kaj pa ti praviš o tem, kar ljudje govoré? Ali tudi ti veruješ, da bi bil Penè sam zanetil ogenj?

Jernejec. Ne, tega ne morem verjeti. Penè je bil vedno poštenjak; silno nesrečen je, ako pomislimo, pretekli teden mu je vzela smrt ženo, dobro, pridno ženo, včeraj mu je pa uničil ogenj vsa gospodarska poslopja.

Bužga. Zakaj pa ni prej pogorel, ko še ni bil zavarovan?

Jernejec. Tiho, Penè pride.

Drugi prizor.

Prejšnja, Penè.

Jernejec. Penè, milujem te!

Penè. Hvala, res hudo me Bog tepe, a obupati ne smem. On že vé, zakaj me je obiskal. Hvala tudi vama, ker sta mi tako pridno pomagala gasiti.

Bužga. Dobro je le, da si se prej zavaroval in potem pogorel. Pri sodnji boš imel pa le sitnosti, ker uradnik „Banke Slavije“ je prišel in povpraševal, nisi li sam zažgal.

Jernejec. Uradni sluga ti je prinesel ta-le listek, ki te pozivlje k sodniku, a ne boj se; kdor ima čisto vest, se mu ni treba bati ničesar.

Penè. O moj Bog, ali še nisem dosti nesrečen? (*Vsi odidejo.*)

Tretji prizor.

Poldek, Milček, Zora.

Polde. Oh, ko bi vidva vedela, kaj je meni povedal Štangarjev Lojzek, bi oba jokala.

Milček. Kaj pa ti je povedal?

Zora. Povej nama, povej!

Polde. Rekel je, da so včeraj pri nas ata sami zažgali in da bodo sedaj zaprti.

Milče. Kaj pa bomo mi počeli? Mama so umrli, ako nam vzamejo še ata, ostanemo čisto sami.

Zora. Ne, ne, to se ne sme zgoditi, jaz bi jokala noč in dan.

Polde. Vesta kaj, jaz grem h gospodu sodniku, povedal mu bom, da ata niso požigalec.

Milče. Jaz grem tudi s teboj.

Zora. Jaz tudi.

Polde. Dobro, pojdimo vsi trije, a zapomnita si, potrditi morata vse, kar bom jaz rekel.

Milček. Da, da.

Zora. Da, da.

Četrty prizor.

Sodnijska soba. Sodnik, uradnik „Banke Slavije.“

Sodnik. Kaj želite?

Uradnik. Posestnik Penè je pred nekaj dnevi zavaroval gospodarska poslopja pri „Banki Slaviji“, včeraj pa mu je pogorelo vse. razun hiše. Sum leti nanj, da je sam zažgal, tudi jeden njegovih sosedov se je tako izrazil. Prosim Vas, gospod sodnik, bi ga li ne hoteli pred-se poklicati, ter o tem izprašati?

Sodnik. To lahko storim. Pričakujem ga, poslal sem mu pozivni list zaradi neke druge reči. Vse ob jednom bodem opravil in potem Vam sporočim.

Uradnik. Hvala! Klanjam se!

Pety prizor.

Prejšnji, Polde, Milček, Zora.

Sodnik. Kaj pa vi tukaj iščete?

Polde. Prišli smo povedat, da ata niso požigalec.

Milče. Niso ne.

Zora. Ne, ne.

Sodnik. Čigavi pa ste vi?

Polde. Jaz sem Polde Penè.

Milček. Jaz sem Milček Penè.

Zora. Jaz sem Zora Penè.

Sodnik. Ali so vas ata sem* poslali?

Polde. Ne, ata ne vedó, kam smo šli. Štangarjev Lojzek je rekel, da Vi mislite, da so ata požigalec in da jih hočete zapreti. Zato smo prišli povedat, da ata niso ničesar zažgali, ampak nekdo drugi.

Sodnik. Ali ti veš, kdo je tisti?

Polde. (*Gledaje v tla.*) Da.

Sodnik. Ako res veš, povej, kdo je.

Polde. (*Gledaje v tla.*) Jaz sem zažgal.

Milček. (*Gledaje v tla.*) Jaz sem tudi zažgal.

Zora. Jaz tudi.

Sodnik. Hudobni otroci, povejte, kako ste mogli storiti kaj takega?

Polde. (*Gledaje v tla.*) Igrali smo se z užigalicami.

Sodnik. Kje ste dobili užigalice?

Polde. (*Zmedeno.*) Jaz — sem — jih — našel.

Milček. Jaz sem jih tudi našel.

Zora. Jaz tudi.

Sodnik. Kje ste se pa igrali?

Polde. (*Otroci se spogledujejo mej seboj.*) Na podu.

Milček. Da, na podu.

Zora. Da, na podu.

Sodnik. (*Jèžno.*) To ni res, ali vas ni sram lagati?

Polde. (*Poklekne.*) Prosim, le dajte mene zapreti, ata pa ne, ker niso nič zažgali.

Milček. (*Klečé.*) Mene tudi zaprite, namesto ata.

Zora. (*Klečé.*) Mene tudi.

Sodnik. Vstanite, in pojdite domov!

Polde. Če boste pa ata zaprli, prosim, dajte še nas, ker ne moremo sami ostati. Mama so nam umrli.

Sodnik. Je že dobro, le pojdite! (*Otroci odidejo.*) Zares čudni otroci, dobri otroci, požigalci pa niso, le za očeta se bojé.

Šesti prizor.

Sodnik, gospodar Penè.

Sodnik. Povejte mi, kako je nastal ogenj pri Vas včeraj zvečer?

Penè. Sodnik. Gospod sodnik, tega jaz ne vem. Sam sem bil z otroci, ker mi je žena umrla pretekli teden. Otroci so spali, hotel sem leči tudi jaz, kar se mi zasveti ogenj iz svisel. V prvem strahu nisem vedel, kaj prej rešiti, otroke ali živino. Kako sem otroke potegnil s postelj, še sam ne vem, potem pa sem hitel k ognju, da bi rešil, kar bi mogel. Sosedje so mi pomagali in hvala Bogu, oteli smo živino vso. Hlev je pogorel, pod, svisli, dva pluga, dve brani in veliki voz. Imel sem tudi veliko krme na podu.

Sodnik. Pred nekaj dnevi ste zavorovali gospodarska poslopja pri „Banki Slaviji.“

Penè. Postavil sem nov pod in hlev lansko jesen, zavarovano sem pa imel le hišo, ker mi je trdo šlo za denar.

Sodnik. Ste li zvečer šli z lučjo k živini?

Penè. Ne, dan je sedaj tako dolg, da se lahko vse opravi pri belem dnevu.

Sodnik. Imate li v bližini kakega sovražnika, ki ga sumničite?

Penè. Ali imam sovražnike, ne vem; a kakor jaz ne bi mogel nikomur storiti toliko hudega, tako tudi ne verujem, da bi meni mogel kdo storiti kaj takega.

Sedmi prizor.

Prejšnja, Tone Progar.

Tone. (*Mej vratmi.*) Tristo turkov, kdo bo meni branil vstopiti? (*Vstopi in se odkrije sodniku, pipo drži v roki.*) Dober dan!

Sodnik. Kaj hočete vi tukaj?

Tone. (*Smehljaje.*) Gospod sodnik, oprostite, jaz sem se ga malo napil, a ne preveč. He, he, he, he dobra kapljica, pošten dolenjski cviček!

Sodnik. Ako nimate poročati o drugih rečeh, kar idite, ter pridite, kadar bodeite trezni, ako imate važne uzroke za to.

Tone. Oh, gospod sodnik, radi zelo važnega uzroka sem prišel k Vam, zato sem se tudi prej malo napil, da bi bolj pogumno in resnično govoril. Saj veste, gospod sodnik: „V vinu tiči resnica.“

Sodnik. Povejte mi, kdo ste in odkod?

Tone. Jaz sem Tone Progar iz Hrastja, fare Mirnapeč na Dolenjskem. Hišo, in kar pripada k nji, imam v Hrastji, vinograde pa jednega v Kalcah, jednega v Lazah in jednega v Hmelčicu. Včeraj sem pripeljal tri bariglje vina gospodu Trdini. Gospod sodnik, dobro vino sem pripeljal, tristotisoč turkov, najboljšega.

Sodnik. Po kaj ste pa tu sem prišli?

Tone. Sinoči je pri Penētu gorelo, pravijo, da ne vedó za požigalca, jaz pa vem zanj.

Sodnik. Ako res veste zanj, le hitro povejte, kdo je.

Tone. Ne, tako hitro to ne gre. Povedati moram vse po vrsti. Jaz sem služil cesarja tri leta. Devet mesecev sem bil v Bosni. Vojskoval sem se v Maglaju, Žepcu, Banjaluki, Jajcu in Sarajevu. Tristotisoč turkov, bili smo se, da je bilo joj! A le od bitki v Sarajevu Vam hočem nekoliko povedati.

Sodnik. Pustite to, ker nikakor ne spada tu sem.

Tone. Prosim, gospod sodnik, vse, kar bom povedal, spada tu sem, kakor se boste kmalu prepričali. V Sarajevu so nas sprejeli kaj neljubo, iz vsake bajte, z vsakega zidu so krogle frčale na nas. Koliko truda, koliko napora nas je stalo, da smo se polastili Sarajeva! Koliko glada, vzlasti pa žeje smo prestali! Koliko jih je plačalo zmago s svojim mladim življenjem! Pri Bogu jaz gotovo nekaj veljam, ker me ni zadela nobena krogla, akoravno so padali tovariši od vseh strani. Moj gospod kaporal so me radi imeli, še pili so iz moje čutarice. Ko pride povelje, vse požgati, odstranil sem se, ter raje pomagal padlim svojim tovarišem, a moj gospod kaporal mi reko: kot vojak moraš storiti vse, kar je ukazano. Iz prve bajte pride razcapano staro ženišče, poklekne pred naju, ter jame jokaje prositi: „Molím gospodine, ne mojte pucati i ne mojte paliti kuće. Ja sam kristjana, ja vjerujem v Isusa Krsta križanoga.“ Gospod kaporal ji rečejo, naj hitro reši iz hiše, kar more, a užgati jo moramo, obrnejo se v stran, da ne vidi jo, kaj proč ponese, a starka vzame skrito orožje in ustrli na gospoda kaporala. Nato pa jaz puško v roko in v trenutku se je preklicana starka zvrnila mrtva na tla. Gospodu kaporalu je bila rama prestreljena, vzdignil sem jih in nesel na varen kraj. Ko se vrnem na svoje mesto, hočem si potolažiti silno žejo z ostankom v čutarici, jo privzdigujem k ustom, že hočem požirati hladilne kapljice, kar prileti krogla in mi jo zdrobi v tisoč koscev. Le obroček mi je ostal mej prsti. Na tleh ležeči, ranjeni Turčin je sprožil samokres name, jaz pa sem mu brž upihnil luč življenja. Ko ga mrtvega še jedenkrat pogledam, vidim, da ima ob pasu lepo pipo privezano, vzamem si jo v spomin, on je tako ni več potreboval. Pipa se mi je priljubila, vedno jo nosim s seboj, najraje kadim iz nje, čeprav me dostikrat ujezi, ko jo je treba pogostokrat prižigati. Vidite, gospod sodnik, ko sem včeraj gospodu Trdini vino pripeljal, sva pila za „likof“ marsikateri liter in potem še šentjanževca, a to je bilo preveč. Omahovaje sem se poslovil od gospoda. Konje sem bil že prej pri njem dejal v hlev, sam pa sem si hotel na planem glavo malo razvedriti, a ni šlo; grem čez Penětovo dvorišče in ležem v svisli, ki so bile odprte. Zaspati nisem mogel precej, zato si zažgem pipo. Preklicana pipa, kadar bi prav rad kadil, neče goreti, kadar pa ne bi bilo treba kaditi, pa gori, kakor tristotisoč turkov. Zaspal sem, nakrat se probudim, ker mi je gorel rokav in sem si roko ne malo opekel. V prvem strahu, ko vidim, da svislí goré, zbežim, za malo časa se pa vrnem in pomagam gasiti, kar se dá.

Sodnik. Vi ste torej požigalec. Strogo po zakonu se bode ravnalo proti Vam. Kot gospodar bi morali vedeti, da se v svislih ne sme kaditi.

Tone. Vinjen sem bil, nisem vedel, kaj delam. Poravnati pa le hočem škodo, katero sem nevedé pouzročil.

Sodnik. Tako se bodeмо pa lahko sporazumeli. Možje bodo cenili škodo in Vi nimate potem drugih sitnostij, kakor da plačate, kar znese.

Tone. Par stotakov sem danes dobil za vino, rad bi kmalu vse opravil, ker se mi mudi domov.

Sodnik. Tukaj je gospodar Penè, do sedaj se je govorilo, da si je sam zažgal, (k Penètu) sedaj, ko se je reč razjasnila, ste lahko tudi Vi potolaženi. Še nekaj Vam moram reči, pridne otroke imate; pri meni so bili malo prej. Vsi trije so prosili, da bi jih zaprl namesto Vas. Samo to jih še naučite, da ž lažjo si ne smemo pomagati iz zadrege.

Penè. Moji otroci, saj so pa tudi jedino moje veselje, kar ga imam še na svetu!

Tone. Penè, odpustite mi strah in žalost, ki ste ju zaradi mene prebili, kar je pa škode, rad vse poravnam. Denar, ki sem ga dobil za vino, pustim tukaj pri gospodu sodniku; če kaj manjka, pa še dopošljem. Tristotisoč turkov, toliko vina sem pripeljal, denarja pa nič domov ne ponesem! Vsega tega je pa le ta pipa kriva, jaz ne toliko, o ne, le pipa, ta preklicana pipa in ta grdi tabak!

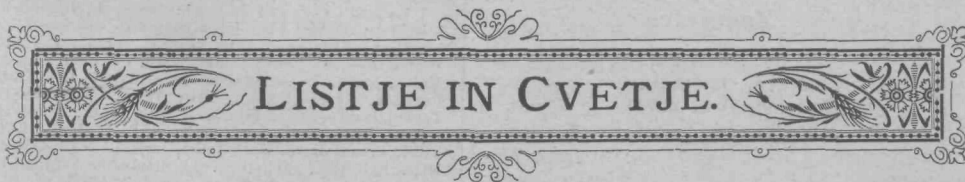

Popotnikov blagoslov.

Bog naj čuva te in brani,
Gostoljubna hiša, vedno,
Z blagoslovom naj te hrani,
V tebi božji mir počiva!
Naj se te ogiblje strela,
Izpodnebna zažigalka,
Smrt ti prizanašaj bela,
V te nesreča vrât ne najdi;
Naj te revščina ne vidi,
Skrb, nadloga prizanese!
Vsa nesreča mimo idi,
Vse trpljenje, vsaka stiska;

Dobra sreča naj vas spremlja,
Ki prebivate v tej hiši;
Mila naj vam bode zemlja,
In nebo vam blagor rôsi,
Naj doma bo, naj v tujini,
Naj na morju, naj v gorovju,
Ali v krogu pri družini,
Naj vas čuva božji angelj!
Naj vam to nebo poplača,
Ker sprejeli ste pod streho
Svojo tujega berača,
Že na zemlji in v nebesih!

Slavko.

Iz zaklada naših pregovorov.

8. Kakor si postelješ, tako boš pa ležal.

„Hvala Bogu za sladko spanje!“ tako bi moral vsak človek s hvaležnim srcem vzdihniti vsako jutro, zakaj zdravo spanje je neprecenljiva dobrota božja. Za ohranjenje življenja nam je počitek tako potreben, kakor jed in pijača. Zato zdravniki bolnika ne povprašujejo samo o tem, kako mu tekne jed, marveč tudi o tem, kako je spal.

Ni se nam torej čuditi, da so se od nekdanj ljudje prizadevali za to, kako bi si olajšali spanje, in dobra spalnica je pri hiši jednaka dobrota kakor kuhinja ter dobra postelja jednako potrebna kakor dobro ognjišče. Koliko rečij bi lažje pogrešali nego